

BELEDİYELER ve SAĞLIK

ENDERUN KURUMSAL DANIŞMANLIK

Ülkemizde en önemli yerel yönetim kuruluşu olan belediyeler, insanı ve şehri ilgilendiren çok geniş alanda yetki ve sorumluluğa sahiptir. Elbette ki bu sorumlulukları içinde sağlık konusu da bulunmaktadır.

Belediyelerin sağlıkla ilgili göre ve sorumluluklarına bakmadan önce “sağlık” kavramının neleri içerdiğine bakmamız gerekmektedir. Çünkü sağlık denildiğinde genellikle insan sağlığı ve insan sağlığı denildiğinde de hastalıklarla teşhis ve tedavi hizmetleri akla gelmektedir. Oysa sağlık kavramı çok daha geniş anlam içermektedir. 1961 tarih ve 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun’un 2. Maddesinde sağlık ve sağlık hizmetleri tanımı şu şekilde verilmektedir:

Sağlık: Sağlık, yalnız hastalık ve malûliyetin yokluğu olmayıp beden, ruhen ve sosyal bakımdan tam bir iyilik halidir.

Sağlık hizmetleri: İnsan sağlığına zarar veren çeşitli faktörlerin yok edilmesi ve toplumun bu faktörlerin tesirinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış olanların işe alıştırılması (Rehabilitasyon) için yapılan tıbbi faaliyetler sağlık hizmetidir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı, “bireyin sadece hasta veya sakat olmaması değil fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hali”, Türk Dil Kurumu da “esenlik, sıhhat, afiyet” olarak tanımlamaktadır.

İnsanın ruh ve beden sağlığının korunması, sıhhat, afiyet ve esenlik içinde yaşaması sağlığın kapsamında olduğuna göre aslında belediyelerin gö-

rev ve yetkilerinin hangilerinin sağlıkla ilgili olmadığı söylenebilir?

İmar planı gibi çok uzak görülen bir görev bile doğrudan sağlığı ilgilendirmektedir. Eğer bir şehrin planlamasında bırakınız yeterli sağlık tesis alanlarının planlanmasını, o şehrin planlarında rekreasyon alanlarının, ulaşım akslarının yetersizliği de doğrudan insanın sıhhat ve esenliğini ilgilendirmektedir.

Kaçak ve kontrolsüz yapılaşma yani imar faaliyetlerinin yetersizliğinin sonucu olarak insanlar her an hayati tehlike altında ikamet etmemekte midir? Ya da belediye ilgili birimlerince Pazar, esnaf denetimleri olmasa, insanların sağlıklı gıdaya ulaşmasında önemli bir risk bulunmayacak mıdır?

Sağlıklı içme suyu temininden atık suların toplanmasına, toprağı, havayı, suyu kirleten unsurlarla mücadeleden gürültü kirliliğine kadar her alan doğrudan insan sağlığını ilgilendirmektedir.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 20 maddesinde belediyelerin görevleri olarak şunlar zikredilmektedir:

- İçilecek ve kullanılacak evsafı fenniyeyi haiz su celbi
- Lağım ve mecralar tesisatı.
- Mezbaha inşaatı.
- Mezarlıklar tesisatı ve mevta defni ve nakli işleri.
- Her nevi muzahafatın teb’it ve imhası.
- Meskenlerin sıhhi ahvaline nezaret.
- Sıcak ve soğuk hamamlar tesisi
- Umumi mahallerde halkın sıhhatine zarar veren amilleri izale.

-Sari hastalıklarla mücadele işlerine muavenet
-Hususi eczane bulunmayan yerlerde eczane küşadı.

-İlk tıbbi imdat ve muavenet teşkilatı.

-Hastane, dispanser, süt çocuğu, muayene ve tedavi evi, aceze ve ihtiyar yurtları ve doğum evi tesis ve idaresi.

-Meccani doğum yardımı için ebe istihdamı.

1219 sayılı Tababet ve Şubatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, 6343 Sayılı Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına Dair Kanun, 5326 sayılı Kaba-hatler Kanunu, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu ile diğer ilgili kanun, tüzük, yönetmeliklerde belediyelere sağlıkla ilgili görevler verilmiştir.

Kamuoyunda çok bilinmez ama Numune Hastanelerinin kurulması, belediyelere kuracakları hastaneler için numune olması amacını taşımaktaydı. Savaştan çıkmış ülkede ciddi sağlık tesis yetersizliği vardı ve yerelde de sağlık tesisleri kurulması amaçlandığından, 1924 yılında, 2. Abdülhamid döneminde tesis edilen Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Sivas Gureba Hastaneleri yeniden revize edilerek Numune Hastanesi olarak hizmet vermeye başladı. 1936'da Haydarpaşa Numune Hastanesi açılmıştır. Daha sonraki yıllarda tamamlanan Trabzon ve Adana Numune Hastaneleri ile Numune Hastanesi sayısı 7'ye çıkmıştır. Yerel yönetimler bu hastaneleri iyi örnek yani numune olarak alacak ve ona göre hastane yapacaklardı.

5393 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14 maddesi (1. fıkranın b bendi) yerel yönetimlere sağlık tesisi kurma yetkisi vermektedir. Buna göre "belediyeler, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla, sağlıklı ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir."

5393 sayılı Belediye Kanunu 14. Ve 15. Maddelerinde belirtilen görev ve imtiyazların çok büyük bölümü doğrudan ya da dolaylı olarak sağlığı ilgilendirmektedir. Aynı Kanununun 38. Maddesinin m fıkrasında da "-belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak" belediye başkanlarının görevleri arasında sayılmaktadır.

Belediyelerimizin sağlık hizmetleri kapsamında kimi poliklinik hizmetleri vermekte oldukları görülmektedir. Ancak 1990'lı yıllara kadar önem verilen bu hizmetler, Aile Hekimliği Uygulamasının yürürlüğe girmesiyle beraber azalmış, hatta bir çok belediyede sadece personel sağlığı hizmeti ile sınırlı olmuştur.

Ülkemizde sağlık sisteminin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte belediyelerin bu alandaki görevleri daha çok halk sağlığını korumaya yönelik faaliyetler yani bireysel ya da toplum olarak hastalıkların ortaya çıkmasını ya da ağırlaşmasını engelleyici önlemler olarak ele alınmaktadır. İçme suyunun ve yiyeceklerin denetlenmesi, ana-çocuk sağlığı, atıkların denetimi, hayvan hastalıklarının denetimi, hava, toprak ve su kirliliği gibi hastalık riski taşıyan çevre şartlarının kontrolü, gayri sihi müessese denetimi, gıda denetimi gibi faaliyetler koruyucu sağlık hizmetleri olarak önem arz etmektedir. Ancak elbette bunlarla sınırlı değildir. Kötü alışkanlıklara karşı mücadele, toplumsal bilinci artırılması, insanların spor ve eksersiz yapma imkanlarının geliştirilmesi gibi hizmetler de koruyucu sağlık hizmetleri kapsamındadır.

Günümüz insanının sağlığını tehdit eden en önemli hususlardan birisi de "hareketsizlik"tir. Belediyeler spor ve eksersiz alanları, tesisleri oluşturarak bu alanda önemli bir misyonu yerine getirmektedir. Ayrıca yaşlı bakımı, evde bakım, hasta nakli gibi çok farklı alanlarda da hizmetler sunulmaktadır.

Bazı belediyelerimiz, "Sağlıklı Kentler Birliği" üyesi olarak, bu alanda iddialı çalışmalar içerisinde. 2021 yılı itibarı ile ülkemizde Sağlıklı Kentler Birliği'nin 105 üyesi bulunmaktadır. Bu birlik küresel düzeyde başlatılan "Sağlıklı Şehirler Hareketi kapsamında kurulmuştur. "Sağlıklı Şehirler Hareketi, Dünya Sağlık Örgütü tarafından kentlerin sağlık göstergelerini belirlemek ve bu göstergeleri olumsuz etkileyen faktörlere çözüm üretmek amacıyla 1988 yılında başlatılan bir projedir. Sağlıklı Şehirler Ağı günümüzde 5 bölgede 1400 şehrin/belediyenin içinde bulunduğu güçlü bir ağa dönüştü. Avrupa Bölgesinde yer alan 27 ülke ve 100 şehrin/belediyenin içinde bulunduğu ağı ülkemiz adına Sağlıklı Kentler Birliği temsil etmektedir.¹

Günümüzde toplumun büyük bir kısmının spora ayıracak vakti yok ya da imkânı bulunmamakta. Şehirleşmeyle birlikte ticaret alanlarının genişleyip şehrin büyük bölümüne yayılması sonucu, spor alanlarının kurulması belediyeler için daha önemli bir görev haline geldi. Artık belediyeler yeni spor alanları oluşturmak ve toplumu spor yapmaya teşvik etmek için daha fazla yatırım yapıyor. Toplum sağlığı açısından gayet gerekli olan bu hizmetler, yerel yönetimler tarafından da öncelikli olarak değerlendiriliyor.

1 <https://www.skb.gov.tr/birlik-hakkinda/birlik-hakkinda/>

Özellikle büyükşehir belediyeleri tarafından yerine getirilen acil yardım ve ambulans hizmetleri, rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı bakımevleri sağlık hizmetleri kapsamında değerlendirilmektedir. Öte yandan bazı belediyeler sosyal güvencesi olmayan kişilere yönelik sağlık hizmetlerinin yanı sıra, evde bakım hizmetleri ve kadınlara yönelik sağlık taramaları da yürütmektedir. Tüm bu hizmetler bir bütün olarak ele alındığında belediyelerin hem koruyucu hem de tedavi edici sağlık hizmetlerinde yerel düzeyde kilit bir rol oynadığı görülmektedir.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Dairesi Başkanlığı tarafından belediyeler için hazırlanmış SAĞLIĞI GELİŞTİREN BELEDİYE (SAGEB)² Rehberi bulunmaktadır. Toplumda fiziksel aktivitenin artırılması ve desteklenmesi hususunda belediyelere, yapacakları çalışmalarda yardımcı olması amacı ile geliştirilen bu rehber fiziksel inaktivite riskine karşı belediyelerce alınabilecek çalışmaları içermektedir. Bilindiği gibi fiziksel inaktivite, Amerikan Spor Hekimliği Koleji (ACSM) göre; haftada 150 dakikadan daha az süreli fiziksel aktiviteye katılım olarak tanımlanmaktadır ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün raporlarına göre fiziksel inaktivite dünya genelinde ölümlere sebep olan dördüncü risk faktörüdür.

Söz konusu rehber sağlıklı şehir için aktif şehir anlayışına göre hazırlanmış ve aktif şehirle ilgili şu tanım yapılmıştır:

“Sağlıklı şehir, belirli bir sağlık durumuna ulaşmış şehir değildir. Daha ziyade sağlık bilincine sahip ve onu iyileştirmek için çabalayan bir şehirdir. Gerekli olan şey, sağlık için bir taahhüt ve bunu başarmak için bir süreç ve yapıdır. Sağlıklı, aktif bir şehir, sürekli olarak yapılandırılmış ve sosyal bir çevrede fırsatlar yaratan ve geliştiren, tüm vatandaşlarının günlük yaşamlarında fiziksel olarak aktif olmalarını sağlamak için kaynakları genişleten şehirdir.”³

Rehberin hazırlanma amacı şu şekilde açıklanmaktadır: “Ülke genelinde, yerel yönetimlerle işbirliği sağlanarak toplumun hareketli hayat konusunda teşvik edilmesi, sağlıklı çevrenin oluşturulması ve bu konuda yapılan ve yapılacak olan iyi uygulamaların desteklenmesi ile toplum sağlığının geliştirilmesi, Sağlık Bakanlığı çalışmalarının ana eksenlerinden biridir. Bu doküman, yerel yönetimlere, sağlıklı çevreler oluşturmak konusunda yol göstermek ve fiziksel ak-

tivite, aktif yaşam ve spor için yapacakları çalışmalara yardımcı olmanın yanı sıra sürdürmekte oldukları çalışmaların ölçülebilir olmasının sağlanması amacı ile hazırlanmıştır.”⁴

Rehber çalışmalarla ilgili yol haritasını ortaya koymakta, planlama, uygulama ve değerlendirme ilkelerini belirlemektedir.

Planlama kapsamında şehrin sağlık profilinin çıkarılmasını ve buna göre faaliyetlerin planlanmasını içermektedir. İçerik olarak demografik yapı, sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik durum, çevre, kültür-sanat-spor, ulaşım başlıkları altında çok sayıda alt başlık bulunmakta ve yapılan çalışmalar da 41 gösterge üzerinden değerlendirilmektedir.

Şehir ve Sağlık ile Sağlık ve Belediye denildiğinde üzerinde durulması gereken çok fazla konu olmakla birlikte özellikle son dönemlerde iklim değişikliğinin nasıl bir tehdit olduğu ortaya çıktığından İklim Değişikliği ile Mücadele ve İklim Değişikliği Uyum çalışmalarının önemi daha da anlaşılır olmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının adına “İklim Değişikliği” ibaresinin gelmesi ve bu konuda Genel Müdürlük kurulmasından Bakanlıkça belediyelerde İklim Değişikliği müdürlüklerinin kurulmasının zorunlu hale gelmesi tam da bu önemin farkındalığının göstergesidir.

Önceleri birkaç belediyece başlatılan Sera Gazı Envanteri çıkarılması, sera gazı salınımlarının hesaplanması, İklim Değişikliği ile Mücadele Eylem Planlarının, İklim Değişikliği Uyum Planlarının ve “Sürdürülebilir Enerji ve İklim Değişikliği Planlarının bir çok belediyenin gündemine gelmesi de sağlık çalışmaları kapsamında önemli bir gelişmedir.

Değerlendirme

Belediyelerimiz şehrin ve şehirlinin emanet edildiği kurumlardır. Emanetim kapsamı ise çok geniştir. Bugün yaşayanların huzurlu, sağlıklı, esenlik içinde hayatlarını sürdürebilmeleri ve gelecek kuşaklara da bu nitelikte şehirlerin miras bırakılması için insan sağlığından hayvan ve bitki sağlığına, havanın, suyun, toprağın korunmasından insanların sağlıklı binalarda ve sağlıklı alanlarda yaşamasına kadar çok geniş alanda görev ve sorumluluklar bu emanetin kapsamındadır.

² <https://hsgm.saglik.gov.tr/beslenmehareket-haberler/sagligi-gelistiren-belediye-sageb-uygulama-rehberi-yayimlanmistir.html>
³ a.g.r.

⁴ a.g.r.